

ZEYTİNYAĞI

Dr. Renan TUNALIOĞLU, TEAE

1. Giriş

Zeytin ağacı binlerce yıldan beri varolan, Akdeniz ülkelerinin ve uygarlığının simgesi, tüm kutsal kitapların ağacıdır. Medeniyetler boyu insanlara öncülük etmiş onlara emek ve sabrı öğretmiştir. Zeytin ağacı insanların bakış açılarını etkileyerek yaşam biçimlerine yön vermiştir. Zeytin meyvelerinden çıkarılan yağ farklı dünya uygarlıklarında (Girit, Mısır, Semit, Hitit, Yunan, Roma) ve Yunan mitolojilerinde yer alarak, insanların onu inanılmaz ölçülerde kullanmasına neden olmuştur. Zeytin ağacının yabanisi olan delicenin ilk nerede ve kimler tarafından kültüre alındığı konusunda çok değişik savlar olmakla birlikte tarihi bilgiler anayurdunun Anadolu olduğunu destekleyici niteliktedir. Yakın zamanlarda yapılan kazılarda ortaya çıkan zeytin çekirdekleri, kültüre alınmaya 6 bin yıl önce Doğu Akdeniz Ülkelerinde başlanıldığını, Girit’de bulunan amforalar üzerindeki hiyerogliflerden de Mısır’a 4 bin 500 yıl önce zeytinyağı ihraç edildiğini, dolayısı ile sanayisine de bu yıllarda başlanıldığını göstermektedir. Zeytin herdem yeşil, genetik olarak periyodisite eğilimi gösteren, uzun yıllık bir meyve ağacıdır. Meyvesi doğasından gelen acılık maddesi nedeniyle doğrudan değil mutlaka işlenerek tüketilmektedir. Bu nedenle de zeytin meyvesi yağlık ve sofralık olarak ayrılır. Yağlık zeytinin işlenmesi ile elde edilen bitkisel yağa **Zeytinyağı** denir ve zeytin ağacının meyvesinin (her zeytin meyvesi yaklaşık ağırlığının %20-30’u kadar yağ içerir) normal iriliğini aldığı ve yağ teşekkülünün en yüksek seviyeye ulaştığı dönemde hasat edilerek çeşitli fiziksel metodlarla yağın çıkarılması **ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜNÜ** oluşturur. Bitkisel yağlar içerisinde **fiziksel metodlarla üretilebilen tek yağ** olması zeytinyağına verilen bir ayrıcalık gibidir.

2. Dünyada Durum

Dünyada zeytin alanları 30-40 derece enlemler arasında yayılım göstermekte ve toplam 35 ülkede tarımı yapılmaktadır. Ağaç varlığının %98 ‘i Akdeniz’e kıyılı olan ülkelerde yer almakta ve yaklaşık 13 milyon ton olan dünya dane üretiminin büyük bir miktarı yine Akdeniz’e kıyılı olan ülkelerde gerçekleştirilmektedir. Dünya dane zeytin üretiminde İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye, Tunus ilk beş ülke olarak yer alırken zeytinyağı üretiminde bu sıralamada Türkiye, Tunus ile sırasını değiştirmektedir. Dünya zeytinciliğindeki büyük üretici ülkeler AB çatısı altındadır. Avrupa Birliği ülkelerinden sonra diğer zeytinci Akdeniz ülkeleri arasında Türkiye, Tunus, Fas, Cezayir, Libya, Mısır, Ürdün, Suriye; Amerika kıtasında ise ABD ve Arjantin’de zeytin ağacı mevcuttur. AB’de ortak tarım politikası çerçevesinde 1966 yılından bu yana uygulanan zeytinyağı piyasa organizasyonu, İtalya ile başlayan oluşumuna 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz’in tam üyeliğe geçmesi ile daha da güçlenmiş ve kendi kendine yeterli duruma gelmiştir.

Çizelge 1 . Dünya zeytinyağı üretim, ihracat, tüketim ve ithalatı (1000 ton) (1990/91 - 2001/02 Yılları Ort.)

	ÜRETİM	İHRACAT	TÜKETİM	İTHALAT
DÜNYA	2143.0	390.7	2158.3	411.4
İSPANYA	690.0	68.0	465.0	32.3
İTALYA	504.6	123.0	673.5	89.6
YUNANİSTAN	339.0	8.4	230.0	0.0
AB	1232.7	202.2	1548.3	128.3
TUNUS	150.0	110.0	53.5	0.0
TÜRKİYE	99.0	36.4	62.2	0.0
SURİYE	92.0	5.1	69.2	0.0
FAS	52.0	7.1	45.5	1.4

Kaynak: Uluslararası Zeytinyağı Konseyi

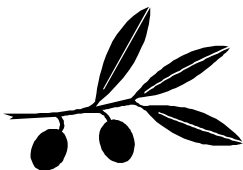
AB ülkeleri dünya zeytinyağı ekonomisinin yaklaşık %60'ına sahiptirler. Çünkü büyük üretici, tüketici, ithalatçı ve ihracatçı ülkeler içerisinde İspanya, İtalya ve Yunanistan önemli bir yere sahiptir. Bu ülkelerin en büyük özelliği ise AB'nin koruma politikalarından yararlanarak zeytinyağı sektörlerini güçlendirmiş olmalarıdır.

Son yıllarda dünya zeytinyağı üretimindeki artış ile birlikte talep de olumlu yönde gelişerek dünya tüketiminde artış görülmektedir. Dünya zeytinyağı tüketiminde % 71'lik pay ile yine AB önemli bir konumdadır. AB iç tüketiminde ilk sırada İtalya olup onu İspanya, Yunanistan ve Fransa izlemektedir. Geleneksel üretici ve tüketicilerin dışında son yıllarda Uluslararası Zeytinyağı Konseyinin yoğun tanıtım kampanyalarının etkisiyle ABD, Japonya, Kanada, Avustralya, Arjantin ve Brezilya'da tüketimin arttığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde nüfus ve alım gücünün yükselmesi ile dünya zeytinyağı tüketiminin artması beklenmektedir (Çizelge 1).

Zeytin üretiminin Akdeniz havzasında yer alan ülkelerde ekonomik olarak üretiliyor olması ticaretinde de sınır sayıda ülkenin söz sahibi olmasına neden olmuştur. AB, dünya zeytinyağı ihracatının %52'sini ithalatının ise %31'ini oluşturmaktadır. AB'nden sonra dünya ihracatında sırayı %28 ile Tunus %9 ile Türkiye alırken, ithalatta ise ABD, Brezilya, Avustralya, Kanada ve Japonya önemli ülkeler olarak sıralanmaktadır.

Son yıllarda dünyada giderek artan sağlık bilinci ve doğal yollarla üretilmiş olan gıdalara talebin artması, zeytinyağı tüketiminde kaliteye yönelmesini ve zeytinyağının kaliteli üretilmesini teşvik etmektedir. Böylece ülkeler gelecekteki mevcut pazar paylarını korumak ve yeni pazarlara girebilmek için kaliteli üretim yapmaya gayret göstermektedirler.

3. Türkiye'de Durum

Türkiye'de Ege, Marmara, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde zeytin ağacı yetiştirilmektedir. 2001 yılı verilerine göre, ülkemizde 98 milyon ağaç bulunmakta, bunların % 91'i meyve veren ağaçlardan oluşmaktadır. Bu ağaçların %75'i Ege, %9.3'ü Marmara, % 14'ü Akdeniz, %1.7'si Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır (Çizelge 2).

Son yıllarda zeytin yetiştiriciliği büyük plantasyonlarda tüm kültürel işlemlerin uygulanmasıyla yapılmaktaysa da; ülkemiz zeytinlikleri genellikle eğimi yüksek alanlarda ve doğal florada bulunan yabancı zeytin (delice) üzerine aşılansarak kültüre alınmış zeytinliklerden oluşmaktadır.

Çizelge 2 . Türkiye’de Zeytin Ağac Sayısı , Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi (1989/90 - 2000/2001)

Yıllar	Meyve veren ağaç sayısı	Meyve vermeyen ağaç sayısı (Bin Adet)	Zeytin Üretimi (Ton)	Yemekliğe Ayrılan (Ton)	Yağlığa Ayrılan (Ton)	Zeytinyağı Üretimi (Ton)
1989-90	79.460	6.250	500.000	162. 000	338. 000	35.000
1990-91	79 600	5.960	1.100.000	337. 000	763. 000	80.000
1991-92	81.520	6.185	640.000	181. 000	459. 000	60.000
1992-93	81.260	5.828	750.000	231. 000	519. 000	56.000
1993-94	81.703	5.460	550.000	200. 000	350. 000	48.000
1994-95	82.192	5.955	1.400.000	350. 000	1.050.000	160.000
1995-96	81.437	6.144	515.000	206. 000	309. 000	40.000
1996-97	83.200	6.540	1.800.000	435.000	1.365.000	200.000
1997-98	85.700	10.000	510.000	200. 000	310. 000	40.000
1998-99	85.850	7.600	1.650.000	430. 000	1.220.000	170.000
1999-00	87.130	8.370	600.000	240. 000	360. 000	70.000
2000-01	89.200	8.570	1.800.000	490. 000	1.310 000	190.000

Kaynak: DİE Tarım İstatistikleri Özeti, Uluslararası Zeytinyağı Konseyi

Ortalama 99 bin ton zeytinyağı üretimi ile dünya üretiminin % 4.6 sını, % 36.4 bin ton ihracatla dünya ihracatının %10’unu karşılayan Türkiye, %2.8 tüketim oranı ile dünya tüketiminin de üretici ülkeler arasında en son sıralarda yer almaktadır. Bu durum kişi başına düşen tüketimde de göze çarpmaktadır. Kişi başına tüketim zeytin üreticisi ülkelerden Yunanistan’da 21, İspanya’da 12, İtalya ve Tunus’da 9 kg iken Türkiye’de yıllık 0.9 kg tüketilmektedir. Bunun nedenleri arasında diğer bitkisel yağlara göre zeytinyağında fiyatın yüksekliği ve özellikle zeytin üretimi yapılan bölgeler dışındaki halkın bu yağı tüketmeye alışkanlığının olmaması gelmektedir.

Zeytinyağının çiğ olarak yenilebilen bir yağdır ve herhangi bir işleme tabi tutulmadan naturel olarak tüketilmeye elverişli olarak elde edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle **Zeytinyağı Sanayi** kaliteli zeytinyağı üretiminde büyük rol oynamaktadır. Türkiye’de 1984 yılından sonra zeytinyağı sanayi modern kontinü santrifüj sistemlerinin ilavesiyle kendini yüzde yetmiş beş oranında yenilemiştir. Sanayinin ülkemizde büyük oranda yenilenmiş olması üretilen zeytinyağının kantite ve kalitesine olumlu etkide bulunmuştur. Uluslararası Zeytinyağı Konseyi’nce tespit edilen zeytinyağı kampanyası, hasadın başladığı 1 Kasım tarihinde başlamakta ve bir yıl sonra 31 Ekim tarihinde tamamlanmaktadır. Ülkemiz de bu kampanya tarihlerine uyum göstermektedir.

4. Genel değerlendirme

Türkiye’de diğer tarım ürünlerinde olduğu gibi zeytincilikte de üretimden tüketime kadar bazı sorunlar vardır. Sorunların tespit edilmiş olması kuşkusuz çözüm önerilerini de beraberinde getirmektedir.

Sektörde sorunların temelini **zeytinyağı üretiminin arttırılmaması** oluşturmaktadır. Zeytinyağı üretimini arttırmanın tek yolu zeytin üretimini arttırmaktır. Zeytin üretimini arttırmanın da iki yolu vardır. Birincisi zeytin ağaç adedinin çoğaltılmasıdır ki; zeytin üretimine uygun arazi tesbiti sonunda resmi ve özel sektörün yetiştireceği aşılı fidan yada çelikle dikimlere başlanmasıdır. Zeytinin bu konuda önemli bir avantajı; dağlarda orman ve hazineye ait alanların, zeytinin yabani formu delice ile dolu olmasıdır. Tarım ve Orman Bakanlıkları tarafından yapılacak uygun bir planlama ile bu deliceler zeytinciliklere dönüştürülebilir. Bu konuda en önemli konu zeytinin verim sınırları dışına çıkarılmamasıdır.

İkinci yolu da mevcut meyve veren ağaçların verimlerinin arttırılmasıdır. Ülkemizde ağaç başına verim düşüktür. Zeytin ağacının bir meyve ağacı olduğu ve kültürel işlemlerle veriminin arttırılacağı artık bilinen bir gerçektir. Onun da diğerleri gibi sulama, gübreleme, budama, toprak işleme, hastalık ve zararlılarla mücadele ile verimi arttırılmaktadır. Ağaçların birçoğunun eğimli arazide ve büyük olması, meyvelerin küçük olması nedeniyle hasatta sırık kullanılması gelecek yılın ürün verimini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle ağaçların budanarak küçük taç yapması ve bu amaca uygun fidan kullanılması gerekmektedir.

Diğer bir sorun ise sektörün **politik ve ekonomik** sorunlarıdır. Türkiye’de ciddi bir yağ politikasının olmayışı nedeniyle üretimden tüketime dek her aşamada sıkıntılar yaşanmaktadır. Üretici her yıl her nasıl olursa olsun Devletin ürünü destekleyip desteklemeyeceğinden emin olamamaktadır. Diğer yandan ihracatın dış piyasaya, özellikle de AB tarafından uygulanan politikalara bağımlı olması nedeniyle, AB ile olan ilişkilerde kontenjan hakları ve Gümrük indirimlerinden yararlanılamamaktadır. Ayrıca üretimde olduğu gibi özellikle ambalajlı zeytinyağı ihracatında uygulanan teşviklerin kesintili ve değişken olması, tanıtıma yeterince pay ayrılabilmesi üretilen kaliteli zeytinyağlarının pazar payını düşürmektedir. Nitelikli bir kurumsal organizasyonun içerisinde yer alması gereken **Türkiye yağ kurumunun** bulunmaması da sektör için diğer önemli bir sorundur. Oysa böylesi bir kurumsal yapı ile Ulusal Zeytinyağı stoklama politikaları yönlendirilebilecektir.

KAYNAKLAR

- Aksu, S. 2000.** “Türkiye’de Zeytinyağı Üretimi, Tüketimi ve Dışsatımı” V. Teknik Kongre, Ocak, 2000. Ankara, Türkiye.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. 2000.** Tarım İstatistikleri Özeti(2000), Ankara, Türkiye
- Ekiz, H. Kantarcı, A.S. 2002.** “Adam gibi adamın işidir, zeytin ağacı dikmek...” İzmir Ticaret Borsası Dergisi, Temmuz, 2002, İzmir, Türkiye.
- Gökçe, O., Tunahöglü, R. 2000.** “Ege Bölgesinde Optimal Zeytin Yayılış Alanlarının Tesbitine Yönelik bir Araştırma” Türkiye I. Zeytincilik Sempozyumu, 6-9 Haziran 2000, Bursa, Türkiye.
- Tunahöglü, R., 1995.** “Türkiye Zeytinyağı Ekonomisinde son yıllar” Zeytinyağı Kursu, Basılmamış seminer notları. ZAE, 20-24 Kasım 1995. İzmir, Türkiye
- Uluslararası Zeytinyağı Konseyi,** Çeşitli yıllar, Madrid, İspanya.

TARIMSAL EKONOMİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

PK.34 06100 Bakanlıklar/Ankara
 Tel:0.312.326 0006
 Faks:0.312.322 8531
 Web: <http://www.aeri.org.tr>
 e-mail: aeri@aeri.org.tr